99843 ـ زکات حبوبات و میوه‌ها و مقدار نصاب آن‌ها

سوال

زکات حبوبات و میوه‌ها چیست و مقدار نصاب آن چقدر است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولا:

زکات در حبوبات و میوه‌ها به اجماع علما واجب است.

ابن قدامه رحمه الله در المغنی (۲/۲۹۴) گفته است: «اهل علم بر واجب بودن صدقه (زکات) در گندم، جو، خرما و کشمش اجماع دارند.».

این را ابن منذر و ابن عبدالبر ذکر کرده‌اند.

دلیل وجوب زکات در حبوبات و میوه‌ها، فرمایش خداوند متعال است که: وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ [الأنعام: ۱۴۱] (و حق آن را روز برداشت، پرداخت کنید).

زکات در حبوبات و میوه‌هایی واجب است که پیمانه‌پذیر (مکیال‌پذیر) و قابل ذخیره‌سازی باشند، چه خوراکی اصلی (قوت) باشند چه نباشند. چنان‌که در صحیح بخاری (۱۴۸۳) از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما از پیامبر صلی الله علیه وسلم نقل شده است که فرمودند:

«در آنچه باران یا چشمه‌ها آن را سیراب کرده‌اند یا خود به‌طور طبیعی سیراب می‌شود، زکات آن یک‌دهم است، و آنچه با زحمت و آبیاری تأمین می‌شود، زکاتش نیمِ یک‌دهم است». این حدیث در همهٔ محصولاتی که از زمین بیرون می‌آیند ـ خواه قوت باشند یا نه ـ عمومیت دارد.

و مسلم (۹۷۹) از ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت کرده که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «در کمتر از پنج وسق، صدقه‌ای (زکاتی) نیست». این حدیث بر لزوم معیار وسق (به‌عنوان سنجه‌ای از حجم و پیمانه) دلالت دارد.
ذخیره‌پذیری نیز شرط است، چراکه نعمت جز با امکان نگهداری آن کامل نمی‌شود، زیرا بهره‌برداری از آن دوام دارد.

بهوتی رحمه‌الله در کشاف القناع (۲/۲۰۵) می‌گوید: «زکات در هر ثمره‌ای که پیمانه‌پذیر و قابل ذخیره باشد واجب است، مانند خرما، کشمش، بادام، پسته و فندق».

شیخ ابن عثیمین رحمه الله نیز در الشرح الممتع (۶/۷۰) می‌گوید: «در حبوبات و میوه‌ها زکات واجب است، به‌شرط آنکه پیمانه‌پذیر و ذخیره‌پذیر باشند، وگرنه زکاتی در آن‌ها نیست.».

ثانیاً:

زکات در حبوبات و میوه‌ها واجب نمی‌شود مگر زمانی که به نصاب برسند، و نصاب آن پنج وسق است. هر وسق برابر است با شصت صاع، هر صاع برابر با چهار مُد، و هر مُد برابر با یک دوکفِ دست انسان معمولی است. زیرا مسلم (۹۷۹) از ابوسعید خُدری رضی الله عنه نقل کرده است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «در دانه و خرما، زکاتی نیست تا اینکه به پنج وسق برسد».

مقدار زکات واجب بسته به روش آبیاری متفاوت است:

ـ اگر محصول بدون هزینه یا مشقت آبیاری شود، مانند اینکه با باران یا چشمه سیراب گردد، زکات آن یک‌دهم (۱۰٪) است.

ـ اما اگر با زحمت و هزینه، مانند ابزار آبیاری تأمین شود، زکات آن نیمِ یک‌دهم (۵٪) است.

دلیل آن، همان حدیث عبدالله بن عمر رضی الله عنهما است که پیش‌تر آمد: فِيمَا سَقَتْ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ أَوْ كَانَ عَثَرِيًّا الْعُشْرُ، وَمَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ یعنی: «در آنچه آسمان و چشمه‌ها آن را سیراب کنند یا خود به‌طور طبیعی سیراب شود، زکات آن یک‌دهم است، و آنچه با آبکشی سیراب شود، زکاتش نیمِ یک‌دهم است».

حافظ ابن حجر دربارۀ واژۀ «عَثَرِيًّا» گفته است: خطابی گفته: منظور از آن محصولی است که از طریق ریشه‌های خود و بدون آبیاری رشد می‌کند.

و دربارۀ «النضح» گفته شده: مقصود، شترانی هستند که آب بر پشت آن‌ها حمل می‌شود (برای آبیاری)، و شتر به‌عنوان مثال ذکر شده، و گاو و دیگر حیوانات بارکش نیز همین حکم را دارند.

این شبیه به آبیاری با شالیزار یا موتورهای آب‌کشی امروزی است.

شیخ ابن عثیمین رحمه الله در الشرح الممتع (۶/۷۷) می‌گوید: «حکمت این تفاوت در زکات، آن است که در آبیاری پرهزینه، خرج بیشتری صرف می‌شود، و در آبیاری بی‌هزینه، خرج کمتر است؛ شارع حکیم این هزینه را لحاظ کرده و بر

آبیاری‌های پرهزینه تخفیف قائل شده است».

و شیخ ابن باز رحمه‌الله (۱۴/۷۴) گفته است: «محصولاتی که با باران، رودخانه‌ها و چشمه‌های جاری سیراب می‌شوند ـ مانند خرما، کشمش، گندم و جو ـ زکات آن‌ها یک‌دهم است، و آنچه با دستگاه‌ها و نظایر آن آبیاری می‌شود، زکاتش نیمِ یک‌دهم است».

والله اعلم.